

Promjene u strukturi radno aktivnog stanovništva Hrvatske od 1971. do 2011.

Nenad POKOS, Krešimir PERAČKOVIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, Hrvatska

Nenad.Pokos@pilar.hr, kreso@pilar.hr

U radu se predstavljaju analize promjena u strukturi radno aktivnog stanovništva (radnoj snazi) i neaktivnog stanovništva (uzdržavane osobe i osobe s osobnim приходима) u Hrvatskoj od 1971. do 2011., kao i čimbenici koji na to utječu te njihove posljedice. S obzirom na mali broj publikacija posvećenih analizi ove teme, rad pridonosi proširivanju općih uvida u promjene strukture radne snage. Izvori podataka bili su popisi stanovništva te se u analizi koristi metoda demografske statistike uz komparativnu analizu sukcesivnih popisa praćenih obilježja, za ukupnu populaciju te prema spolu. Pokazuje se da je u razdoblju 1971. – 2011. udio radne snage ostao gotovo nepromijenjen: 1971. bilo je 43,6%, a 2011. 41,9% radno aktivnih. Neaktivno stanovništvo, koje nije u kontingentu radne snage, kontinuirano čini veći dio stanovnika Hrvatske. Već 1971. njihov je udio bio 56,4%, a 2011. 58,1%. Značajne i zabrinjavajuće promjene dogodile su se kod osoba s osobnim приходима, čiji je udio narastao s 8,8% 1971. na 30,2% 2011., kao i kod uzdržavanog stanovništva, čiji se udio pak smanjio s 47,6% 1971. na 27,9%. 2011. Porast udjela osoba s osobnim приходима posljedica je starenja stanovništva i povećanog broja umirovljenika što se događalo istodobno s padom uzdržavanog stanovništva, odnosno manjeg udjela mladih, zbog smanjenog nataliteta. Ti pokazatelji upućuju na to da je struktura stanovništva Hrvatske prema radnoj aktivnosti izrazito negativan i regresivan društveni čimbenik te se može zaključiti da predstavlja moguću strukturnu prepreku dugoročnom razvoju hrvatskog društva.

Ključne riječi: radna snaga, radno aktivno stanovništvo, društveni razvoj, ekonomska demografija, sociologija rada

1. Uvod

Iako je radna snaga kao ekonomski aktivan dio stanovništva samo jedan društveni segment ukupnog stanovništva, rad kao društveni proces i radnici kao društvena skupina u povijesti su brojnih društvenih znanosti

bili jedna od najzastupljenijih tema u fokusu teoretičara i istraživača u različitim razdobljima (npr. Smith, 1952 [1776]; Durkheim, 1960 [1893]; Weber, 1978 [1922]; Rifkin, 2004 [1996]; Macdonald i Sirianni, 1996; Franičević i Puljiz, 2009). Demografi, ekonomisti i sociolozi ističu kako je radna snaga kao pokretački čimbenik ukupnog razvoja najprije određena ukupnim brojem stanovnika jedne zemlje, što čini demografski okvir za njezino formiranje, a njegova demografska, ekonomska, društvena i druga obilježja određuju njezin ukupan radni i intelektualni potencijal, ali i obujam i strukturu društvenih potreba koje su povijesno uvjetovane (npr. Wertheimer-Baletić, 1999; Obadić i Smolić, 2007; Peračković, 2010). Za razliku od sociologije, koja je od samih početaka bila zaokupljena stanovništvom kao radnom snagom u okviru podjele rada, ne pokazujući pritom interes za analizu krajnje svrhe proizvoda toga rada, tj. za *potrošnjom* kao vrstom društvenog djelovanja sve do polovine 20. stoljeća, demografija se od svojih ranih početaka bavila istodobno objema funkcijama stanovništva: i proizvođačkom i potrošačkom (Wrigely, 1966). Te su funkcije povezane istom onom relacijom kakva postoji između procesa proizvodnje i potrošnje, jer »stanovništvo u globalu zajedno sa svojim demografskim, gospodarskim, kulturnim i drugim obilježjima određuje u danim uvjetima ukupne razvijenosti ukupan obujam i strukturu društvenih potreba, ukupan obujam potrošnje« (Wertheimer-Baletić, 1999: 12). To znači da broj stanovnika neke zemlje određuje ukupan fond potrošnje ili demografske okvire njezina unutarnjeg tržišta. Kao što je proizvođački kapacitet radno sposobnog stanovništva određen njegovim sveukupnim obilježjima odnosno strukturama, tako su i za potrošačku funkciju važne strukture čitavog stanovništva (ne samo radno sposobnoga) prema demografskim, ekonomskim i sociokulturnim obilježjima, a u određenim uvjetima ekonomskog i društvenog razvoja karakteristike pojedinih struktura stanovništva determiniraju također i strukturne karakteristike potrošnje. Primjerice, relativno veći broj djece školske dobi (uzdržavanog stanovništva) utjecat će na potražnju za specifičnim proizvodima i uslugama te dobne skupine. Također, proces starenja stanovništva (uglavnom umirovljenici, tj. stanovništvo s osobnim prihodima) bit će jedan od najvažnijih čimbenika koji kreiraju veću potražnju primjerice za zdravstvenim uslugama i uslugama smještaja u domove za starije osobe, što je iznimno važno pri interpretaciji pokazatelja koji upućuju na porast uslužnog sektora (Peračković, 2010; Peračković i Pokos, 2015).

Prema tome, demografske strukture stanovništva s obzirom na radnu aktivnost imaju veliko značenje za obujam, strukturu i dinamiku odvijanja procesa proizvodnje, ali i potrošnje, odnosno ulaze u proces društvene reprodukcije u ulozi proizvođača i potrošača proizvoda i usluga. Wertheimer-Baletić osobito je naglašavala tu dvostruku ulogu stanovništva, ali i uočavala kako u proizvodnji kao proizvodni faktor sudjeluje samo ekonomski aktivni dio stanovništva, dok u potrošnji sudjeluje ukupno stanovništvo (i ekonomski aktivno i neaktivno). Iako Nejašmić naglašava da još ne postoji jedinstvena i općeprihvaćena definicija radno aktivnog stanovništva, »prevladava kriterij aktivnog sudjelovanja u procesu rada, tj. bavljenja nekim zanimanjem« (Nejašmić, 2005: 195) koji se koristio i u popisima stanovništva, za što se još koristi i naziv *radna snaga* (engl. *labor force*), na čemu i jest fokus ovog rada. No, treba istaknuti da radna snaga nije samo ono stanovništvo koje je zaposleno, nego i ono koje je u trenutku popisa bilo nezaposleno, a po dobnim kriterijima ulazi u kontingent radne snage (što je temeljitije objašnjeno u sljedećoj cjelini rada). Stoga je osnovni cilj istraživanja bio analizirati promjene u strukturi radno aktivnog stanovništva (radnoj snazi) i neaktivnog stanovništva (uzdržavanog stanovništva i osoba s osobnim prihodima) od 1971. do 2011. u Hrvatskoj, kao i čimbenike koji na to utječu te njihove posljedice.

2. Demografske značajke radne snage i procesi za njezino proučavanje

Radna aktivnost je kao pojam temeljna kategorija i ekonomske sociologije i ekonomske demografije, no treba istaknuti kako se demografija radne snage često poistovjećuje s ekonomskom demografijom, čiji je predmet proučavanje problematike formiranja radne snage ovisno o nekim demografskim veličinama: »od ukupne veličine stanovništva, njegove starosne strukture, priljeva novih kontingenata u radnu dob i odljeva istog« (Wertheimer-Baletić 1999: 56). Demografija radne snage istražuje samo područje vezano uz ponudu radne snage, a stranu potražnje za radnom snagom proučava ekonomika rada, što je posve drukčije područje ekonomske znanosti, i teorijski i metodološki (Ehrenberg i Smith, 2012 [2009]). Stoga je ovdje riječ isključivo o demografiji radne snage, a budući da, prema spoznajama autora, u hrvatskoj znanstvenoj produkciji ne postoje recentniji radovi o toj temi, držimo da je važno prikazati shemu iz Wertheimer-Baletić (1999), s temeljnim elementima i procesima kojima se bavi demografija radne snage

(Tablica 1). Prikazano je koje se značajke radne snage mogu proučavati, dok je ovaj rad fokusiran na dvije značajke: promjene u dobi i spolu radne snage te promjene u strukturama dviju kategorija neaktivnog stanovništva.

Tablica 1. Značajke i procesi sustava proučavanja radne snage

<i>Temeljna značajka</i>	<i>Temeljni proces</i>	<i>Sistematizirana značajka (u popisu)</i>	<i>Sistematizirani proces (u popisu)</i>
<i>Radni kontingent:</i>	<i>Priljev, odljev</i>	<i>Obujam (veličina) radnog kontingenta</i>	<i>Promjena u veličini radnog kontingenta</i>
Starost	Starenje radnog kontingenta	Starosna struktura radnog kontingenta	Promjene u starosnoj strukturi
Spol	–	Struktura prema spolu radnog kontingenta	Promjene u strukturi prema spolu
<i>Radna snaga (aktivno stanovništvo):</i>	<i>Priljev, odljev</i>	<i>Obujam (veličina) radnog kontingenta</i>	<i>Promjena u veličini radnog kontingenta</i>
Starost radne snage	Starenje radne snage	Starosna struktura radne snage	Promjene u starosnoj strukturi
Spol radne snage	–	Struktura prema spolu radne snage	Promjene u strukturi prema spolu
Zanimanje radne snage	Profesionalna mobilnost radne snage	Struktura prema zanimanju radne snage	Promjene u strukturi prema zanimanju
Djelatnost i grana	Sektorska i granska mobilnost radne snage	Struktura prema djelatnostima i granama radne snage	Promjene u strukturi prema djelatnostima i granama
Naselje	Migracija selo – grad, selo – selo i grad – grad	Struktura prema naselju	Promjene u strukturi prema naselju
Obrazovanje	»Obrazovna« mobilnost radne snage	Struktura prema obrazovanju radne snage	Promjene u strukturi prema obrazovanju
Dohodak	Dohodovna mobilnost radne snage	Struktura radne snage prema dohotku	Promjene u strukturi prema dohotku

Izvor: Wertheimer-Baletić, 1999: 57.

Može se uočiti da je osnovni pojam u predstavljenom sustavu »radni kontingent stanovništva koji čini broj stanovnika u dobi života koju, s obzirom na fiziološku sposobnost rada u određenom radnom vremenu i s određenim stupnjem intenzivnosti rada, nazivamo radna ili radno sposobna

dob« (Wertheimer-Baletić, 1999: 398), a to je u Hrvatskoj dob između 15. i 64. godine za muškarce i za žene. Radni kontingent čini temeljni fiziološki demografski okvir za formiranje radne snage (radno aktivnog stanovništva), no treba istaknuti kako se radni kontingent ni kvantitativno ni kvalitativno ne poklapa s pojmom radne snage, što nerijetko u javnim i medijskim diskursima nije dovoljno istaknuto. Pojam »radne snage odnosno radno aktivnog stanovništva podrazumijeva obavljanje nekog zanimanja radi stjecanja sredstava za život« (Wertheimer-Baletić, 1999: 410), što znači da je aktivno sudjelovanje u procesu rada, odnosno obavljanje određenog zanimanja, bitno za utvrđivanje ekonomske aktivnosti. Slična je i definicija u metodološkim objašnjenjima uz opis stanovništva iz 2011. (Državni zavod za statistiku, 2011), gdje se ekonomskom aktivnošću smatra svaka aktivnost osoba koje pridonose ili su spremne pridonositi proizvodnji dobara i usluga u određenome (referentnom) razdoblju radi stjecanja sredstava za život.¹

Dakle, ekonomski aktivno stanovništvo u užem smislu jest zapravo trenutačno aktivno stanovništvo, tj. stanovništvo koje u razdoblju popisa sudjeluje u procesu rada, te se zato još zove i *radna snaga*. Prema metodološkim napomenama popisa stanovništva iz 2011., trenutačno aktivno stanovništvo ili *radna snaga* jesu zaposlene i nezaposlene osobe razvrstane prema ekonomskoj aktivnosti u referentnom tjednu:²

a) zaposleni su osobe koje su u referentnom tjednu obavljale bilo kakav posao za plaću u novcu ili naturi;

b) nezaposleni su osobe koje u referentnom tjednu nisu obavljale nikakav posao za novac ili plaćanje u naturi, u posljednja četiri tjedna prije anketiranja aktivno su tražile posao te bi ponuđeni posao mogle početi obavljati u iduća dva tjedna.

Neaktivno stanovništvo jesu sve osobe mlađe od 15 godina te sve osobe stare 15 i više godina koje nisu ni zaposlene ni nezaposlene. Neaktivne

¹ Ekonomska aktivnost u tom popisu odnosila se na razdoblje promatranja od tjedan dana, a referentni tjedan bio je 25. – 31. ožujka 2011. Prema tome, riječ je o trenutačnoj aktivnosti u referentnom tjednu, a podaci o ekonomskoj aktivnosti prikupljali su se samo za osobe stare 15 i više godina. Popis je mjerio ekonomsku aktivnost stanovništva u skladu s metodološkim pravilima i načelima Međunarodne organizacije rada donesenima na 13. konferenciji statističara tržišta rada koja je održana 1982. u Ženevi (International Labour Organization, 1982).

² Ove su definicije navedene u metodološkim objašnjenjima popisa stanovništva iz 2011. (Državni zavod za statistiku, 2011), gdje su detaljnije navedeni i primjeri koje osobe ulaze u neku od tih dviju kategorija.

osobe dijele se na umirovljenike, osobe koje se bave obvezama u kućanstvu, učenike ili studente te ostale neaktivne osobe:

a) umirovljenici su osobe koje u vrijeme popisa nisu obavljale posao radi zarade i koje primaju osobnu starosnu, invalidsku ili obiteljsku mirovinu;

b) osobe koje se bave obvezama u kućanstvu jesu osobe koje u vrijeme popisa nisu obavljale nikakav posao radi zarade i koje su isključivo ili najveći dio vremena provodile u obavljanju kućanskih poslova za potrebe vlastitog kućanstva, kao što su pospremanje stana, pripremanje hrane, odgoj djece i slično;

c) učenici ili studenti su osobe stare 15 i više godina koje redovito ili izvanredno pohađaju neku školu (osnovnu ili srednju školu ili visoko učilište) i u referentnom tjednu nisu obavljale nikakav posao radi zarade te ne traže posao;

d) ostale neaktivne osobe jesu osobe koje se ne mogu svrstati ni u jednu od navedenih kategorija. Primjer je osoba starija od 15 godina koja ne radi, ne traži posao i ne želi raditi, tj. ekonomski je neaktivna, ne prima mirovinu, ne školuje se i ne obavlja kućanske poslove.

Važno je napomenuti kako se u popisima stanovništva između 1971. i 2001. ekonomski neaktivno stanovništvo dijelilo na osobe koje imaju samostalan izvor prihoda (osobe koje primaju mirovinu ili socijalnu pomoć, koje se pripremaju za buduće zanimanje, a koje se školuju iz stipendije i slično te ostale ekonomski neovisne osobe koje ne rade niti traže posao poput rentijera) i ekonomski ovisne (uzdržavane) osobe ili neaktivne u užem smislu (sve osobe koje nemaju vlastitih prihoda, djeca mlađa od 14 godina, kućanice, osobe koje se pripremaju za obavljanje određenog zanimanja u budućnosti, koje se školuje na teret roditelja, rođaka i slično te osobe nesposobne za rad i bolesni) (Državni zavod za statistiku, 2001). Kako bi bila moguća komparacija sa starijim popisima, u ovoj analizi koristila se podjela neaktivnog stanovništva na osobe s osobnim prihodima (u koje su zbrojeni umirovljenici i ostali) i uzdržavano stanovništvo (u koje su zbrojene osobe koje se bave obvezama u kućanstvu te učenici i studenti). Takva podjela ukupnog stanovništva istodobno uključuje kriterij sudjelovanja u procesu rada i kriterij primanja prihoda, čime se zapravo stanovništvo grupira prema obilježju aktivnosti, odnosno *statusu u aktivnosti* (Wertheimer-Baletić, 1999: 412) u tri skupine: aktivno stanovništvo u užem smislu ili radna snaga, stanovništvo s osobnim prihodom (sve osobe koje imaju

određeni prihod, iako ne sudjeluju u procesu rada) i neaktivno stanovništvo u užem smislu ili uzdržavano stanovništvo (onaj dio ukupnog stanovništva koji niti sudjeluje u procesu rada, niti ima bilo kakvih prihoda).

U pogledu čimbenika koji utječu na promjene u strukturi radno aktivnog stanovništva, Wertheimer-Baletić (1999) navodi dvije osnovne skupine: demografske i socioekonomske determinante obujma aktivnog stanovništva. Demografske determinante čine obujam ukupnog stanovništva i radnog kontingenta stanovništva, struktura ukupnog stanovništva i njegova radno sposobnog dijela prema osnovnim demografskim obilježjima (dob, spol, bračno stanje, dob stupanja u brak i fertilitet). Osnovne socioekonomske determinante jesu granska struktura privrede i ekonomska struktura stanovništva, postojeća potražnja za radnom snagom, posebno u nepoljoprivrednim djelatnostima, i stopa gospodarskog razvoja, zatim trajanje općega obveznog školovanja (zakonski propisi u vezi s tim) te veličina obuhvata djece i mladih školovanjem, radno zakonodavstvo i slično. Osim tih dviju skupina determinanti, ostali čimbenici se odnose na opće uvjete rada, efikasnost zdravstvene zaštite na radu (s tim u vezi učestalost invaliditeta aktivnog stanovništva), diskriminaciju prilikom zapošljavanja određenih kategorija radnika s obzirom na spol, bračno stanje, rasnu i religioznu pripadnost, političko opredjeljenje, zatim tradicije i običaje u pogledu školovanja i zapošljavanja žena, a nije zanemariv ni utjecaj tehničkog i tehnološkog napretka, zajedno s kulturnim razvojem, na same promjene u strukturi aktivnosti, što svakako treba uzeti u obzir u interpretaciji dobivenih statističkih pokazatelja (Wertheimer-Baletić, 1999).

3. Dosadašnje spoznaje o promjenama u strukturi radne snage u Hrvatskoj

Pretraživanjem dostupne literature utvrđeno je da se vrlo malo autora u svojim znanstvenim radovima primarno bavilo ovom temom. Pojam radne snage u različitim se disciplinama uglavnom spominje samo usputno u istraživanju neke druge teme.³ Najviše znanstvenih radova o radnoj snazi objavila je Wertheimer-Baletić (1978; 1991; 1999) u području demografije, a iz područja sociologije autori suvremenijih radova su Peračković (2010) i Matković (2003), koji se primarno bavio problemom nezaposlenosti. Ana-

³ Prema ključnim riječima *radna snaga* i *radno aktivno stanovništvo* pretraživane su baze znanstvenih publikacija Hrčak, Hrvatska znanstvena bibliografija i EBSCO te katalog Nacionalne i sveučilišne knjižnice.

lizirajući promjene u strukturi aktivnosti stanovništva Hrvatske od 1961. do 1981., Wertheimer-Baletić je zaključila da je početni rast ekonomski aktivnog stanovništva nakon Drugoga svjetskog rata, uz pad neaktivnoga, izravna posljedica promjena u dobnoj strukturi stanovništva, tj. smanjenja udjela najmlađeg stanovništva i povećanja broja stanovništva u radnoj i staračkoj dobi života (Wertheimer-Baletić, 1991). U razdoblju od 1981. do 2001. udio aktivnog u strukturi ukupnog stanovništva ostao je gotovo nepromijenjenim. Godine 1971. bilo je 43,6% aktivnih, blago je povećanje zabilježeno 1981. (45,2%), 1991. bilo je gotovo isto (45,3%), a manji pad je ponovo zabilježen 2001. (44%) (Peračković, 2010).

No, treba se osvrnuti i na promjene u strukturi neaktivnog stanovništva. Neaktivno, financijski ovisno, stanovništvo uključuje osobe s osobnim prihodima (uglavnom umirovljenike) i uzdržavano stanovništvo, koji zajedno kontinuirano čine većinski dio stanovnika Hrvatske. Njihov je udio 1971. bio 56,4%, 1981. bilo ih je 54,8%, 1991. 54,7%, a 2001. 56%. Najveće su se promjene dogodile u potkategorijama. Osobe s osobnim prihodima 1971. činile su samo 8,8% stanovništva Hrvatske, a 1981. njihov udio raste na 11,5 %, potom 1991. na 16,7%, a 2001. osjetno raste na 25,9%. Udio uzdržavanog stanovništva (većinom djece i mladih) bilježi pak najveći pad. Godine 1971. bilo ih je 47,6%, 1981. 43,3%, 1991. 38% te 2001. 30,1% (Peračković, 2010). Porast udjela osoba s osobnim prihodima posljedica je starenja stanovništva i povećanog broja umirovljenika, što se odvijalo istodobno s padom uzdržavanog stanovništva (mladih) zbog smanjenog nataliteta. Wertheimer-Baletić je u svojim ranijim analizama (npr. 1991) predviđela da će se te promjene u strukturi neaktivnog stanovništva događati i do kraja 20. stoljeća te da će zbog intenziviranja procesa demografskog starenja do punog izražaja doći u prvom desetljeću 21. stoljeća, jer će tada u stariju životnu dob ući brojnije generacije rođene poslije Drugoga svjetskog rata. Dakle, može se zaključiti da više od polovine stanovnika čine »društveni teret ovisnosti«, što nije samo socioekonomski problem, nego ponajviše problem socijalne politike i organizacije mirovinskih sustava.⁴

⁴ Autori koji se bave ovim temama ističu kako je socijalna politika usmjerena prema umirovljivanju znatno utjecala na smanjen udio starijih u populaciji radne snage kao temelja socioekonomske strukture društva. Na početku 20. stoljeća 67% muškaraca iznad 65 godina još je bilo zaposleno, a krajem stoljeća bilo ih je zaposleno 7% (npr. Čačić-Kumpes i Kumpes, 2008; Podgorelec, 2008). S rastom mirovina i programom ranijeg umirovljivanja počelo se tvrditi da su starije osobe ekonomski teret društvu. Taj tzv. »teret ovisnosti« kao omjer izračunava se dijeljenjem broja nepodobnih za rad (premladi za rad i oni koji

4. Analiza promjena u strukturi radno aktivnog stanovništva Hrvatske od 1971. do 2011.

4.1. Metodološke napomene

Polazeći od prethodno navedenih spoznaja i cilja rada, u ovoj se cjelini predstavljaju analize promjena u strukturi radno aktivnog stanovništva (radnoj snazi) i neaktivnog stanovništva (uzdržavanog stanovništva i osoba s osobnim prihodima) kroz četrdesetogodišnje razdoblje, od 1971. do 2011., za opću populaciju i prema spolu te se razmatraju procesi u posljednjem međupopisnom razdoblju od 2001. do 2011., što dosad nije analizirano. Budući da su glavni izvori podataka popisi stanovništva Hrvatske, u analizi se koristi metoda demografske statistike uz komparativnu analizu sukcesivnih popisa praćenih obilježja u definiranom razdoblju. Kao što je već ranije temeljitije obrazloženo, kako bi bila moguća komparacija sa starijim popisima, koristila se podjela na radno aktivno stanovništvo i radno neaktivno stanovništvo, koje čine osobe s osobnim prihodima i uzdržavano stanovništvo. Osnovni je metodološki problem u ranijim popisima bilo razvrstavanje ženskoga poljoprivrednoga stanovništva u individualnim gospodarstvima zbog njihova obavljanja i posla kućanice, zbog čega se ne ubrajaju u aktivno nego u uzdržavano stanovništvo (Pokos, 2003). Time je bila otvorena mogućnost subjektivnih ocjena kako popisivača tako i osobe čija se aktivnost utvrđuje.

4.2. Rezultati demografske analize i interpretacija nalaza

Budući da, prema spoznajama autora rada, nema objavljenih novijih istraživanja i analiza koji uključuju podatke iz posljednjega međupopisnog razdoblja o promjenama u strukturi radne aktivnosti stanovništva, ova je analiza fokusirana na temeljne pokazatelje te tematike. Najprije su prikazani podaci o ukupnom i aktivnom stanovništvu, a potom i prema spolu. Posebno se analizira udio aktivnog stanovništva Hrvatske⁵ (ukupnog i prema spolu) po petogodišnjim dobnim skupinama prema podacima popisa stanovništva iz

---

su prešli dob za umirovljenje) s radnim stanovništvom, a »budući da se omjer ovisnosti povećava, smatra se da će njegovim daljnjim rastom stariji predstavljati znatnu kočnicu ekonomskoga rasta mnogim naprednim industrijskim društvima« (Čačić-Kumpes i Kumpes, 2008: 363).

⁵ Treba napomenuti da se stopa aktivnosti može prikazati i prema udjelu radne snage u radno sposobnom stanovništvu, što se češće primjenjuje u recentnijim ekonomskim analizama (npr. Obadić i Smolić, 2007).

2011. kao i zaposleno stanovništvo Hrvatske, ukupno i prema spolu. Nakon toga su prikazani podaci o osobama s osobnim prihodima i o uzdržavanom stanovništvu u Hrvatskoj od 1971. do 2011.

4.2.1. Radno aktivno stanovništvo

Opća stopa aktivnosti ukupnog stanovništva (udio ekonomski aktivnog u ukupnom stanovništvu), kao i specifične stope aktivnosti muškaraca i žena, uzimaju se kao jedan od najčešće primjenjivanih pokazatelja promjena u ekonomskoj strukturi stanovništva, ali i u gospodarskom razvoju zemlje. Međuovisnost demografskih i društveno-gospodarskih gibanja najbolje se opaža na značajkama ekonomske strukture stanovništva, kao razmjerno najpouzdanijeg pokazatelja razvijenosti prostora (Živić, 1996). Za napomenuti je da se u popisima od 1971. do 1991. podaci o ekonomskoj aktivnosti odnose na stanovništvo »u zemlji«, odnosno nema podataka za stanovništvo koje je popisano u inozemstvu, ali je imalo prijavljeno prebivalište u Hrvatskoj.⁶ Stoga je za te godine opća stopa aktivnosti izračunata u odnosu na ukupan broj stanovnika popisani »u zemlji«.

Prema rezultatima popisa iz 1971., opća stopa aktivnosti ukupnog stanovništva Hrvatske iznosila je 43,6% i bila je manja nego iduće tri popisne godine (Tablica 2). Nekoliko je razloga tako relativno niskom udjelu aktivnog stanovništva 1971. Jedan od glavnih razloga jesu gubici stanovništva u Drugom svjetskom ratu, u kojemu su najviše stradavale osobe koje bi početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća bile u pedesetim godinama života odnosno još uvijek u radno aktivnoj dobi. S druge strane, generacije rođene početkom pedesetih godina 20. stoljeća bile su relativno brojne (*baby boom* generacije), stoga su utjecale na povećanje broja uzdržavanog stanovništva (učenci i studenti). Sljedeći razlog je što su sedamdesetih godina 20. stoljeća žene još uvijek imale nisku stopu aktivnosti zbog zatvorenosti tržišta rada te su mnoge još pripadale uzdržavanom stanovništvu (kućanice). Upravo se zbog porasta broja aktivnoga ženskog stanovništva za gotovo sto tisuća između 1971. i 1981., potonje godine povećava i opća stopa aktivnosti ukupnog stanovništva na 45,2%. Premda je i broj aktivnih muškaraca između 1971. i 1981. povećan (za 70 000), do popisa 1991. njihov se broj smanjio za 5 445 osoba, dok se broj aktivnih žena povećao za 60 000, a

---

⁶ Podaci iz popisnih knjiga 1971. odnose se i na stanovništvo u inozemstvu, ali je Državni zavod za statistiku 1989. objavio dokumentaciju u kojoj je podatke iz 1971. prilagodio definiciji aktivnog stanovništva iz 1981. i 1991.

opća stopa aktivnosti ukupnog stanovništva tek je blago porasla na 45,3%. To je zato što je, u odnosu na prethodno razdoblje, tržište rada za žene bilo otvorenije te raste udio uslužnih djelatnosti i zanimanja u kojima većinu zaposlenih čine žene (Peračković, 2010).

Međutim, to je bila i relativno najviše stopa u promatranom razdoblju, jer već 2001. ona pada na 44%, uz smanjenje apsolutnog broja aktivnih stanovnika za 87 214. Taj je broj znatno veći i od smanjenja ukupnog broja stanovnika, a koji je iznosio 61 589. Do brojčanog smanjenja kako ukupnog, tako i aktivnog stanovništva dolazi zbog posljedica Domovinskog rata, što je ubrzanim smanjenjem stopa nataliteta te porastom stopa mortaliteta zabilježenim početkom devedesetih godina 20. stoljeća dovelo do ranije pojave prirodnog pada no što bi to bilo u mirnodopskom razdoblju. Zbog posljedica ratnih zbivanja i prilagodbe ekonomske politike obrambenim potrebama otežan je i usporen bio prijelaz na tržišnu ekonomiju, a gospodarski razvoj opterećivale su i velike ratne štete, ukupno procijenjene 1999. na 37,1 milijardi američkih dolara (Vlada Republike Hrvatske, 1999). Osim toga, proces pretvorbe i privatizacije kojim je prijašnje javno (društveno) vlasništvo postalo državnim, a potom privatnim, provodio se u sprezi političkih i poduzetničkih elita, nerijetko bez stvarnog kupovanja poduzeća i ulaganja u njih (Čengić i Rogić, 1999; Županov, 2002). Ta je tranzicija imala brojne negativne društvene i gospodarske učinke: siromašenje stanovništva, porast korupcije i gospodarskoga kriminala, devastaciju poduzeća, ali i odlazak brojnih radnika u prijevremenu mirovinu (Županov, 1995; Rogić, 2000). Usto, zbog gospodarske krize i pada životnog standarda dolazi do intenzivne emigracije u kojoj znatnim dijelom sudjeluje stanovništvo u radno aktivnoj dobi (Nejašmić, 2014), a u tom je razdoblju iz Hrvatske iselio i znatan dio stanovnika srpske etničke pripadnosti, što je također utjecalo na smanjenje apsolutnog broja i relativnog udjela aktivnog stanovništva.

Posljednjim popisom stanovništva 2011. zabilježeno je samo 41,9% aktivnog stanovništva, a u odnosu na 2001. njegov ukupan broj smanjen je za 156 470, što je ponovno više od ukupnog pada broja stanovnika Hrvatske (152 571). Toliki pad opće stope aktivnosti rezultat je brojnijeg odlaska u mirovinu stanovništva rođenog prvih godina nakon završetka Drugoga svjetskog rata, a koje je upravo u razdoblju 2001. – 2011. ušlo u šezdesete godine života. Nasuprot njima, u skupinu radno aktivnog stanovništva počelo je ulaziti znatno malobrojnije stanovništvo rođeno krajem osamdesetih, a pogotovo devedesetih godina 20. stoljeća.

Tablica 2. Brojnost ukupnog i aktivnog stanovništva Hrvatske u popisima stanovništva od 1971. do 2011.

<i>Godina</i>	<i>Ukupno stanovništvo</i>	<i>Aktivno stanovništvo</i>	<i>% ukupnog stanovništva</i>
1971.	4 169 887	1 819 733	43,6
1981.	4 391 139	1 985 201	45,2
1991.	4 499 049	2 039 833	45,3
2001.	4 437 460	1 952 619	44,0
2011.	4 284 889	1 796 149	41,9

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2001, 2011.

Analizom aktivnog stanovništva po spolu vidljivo je da muškarci svih godina imaju znatnu veću stopu aktivnosti od žena (Tablica 3). Međutim, stopa aktivnosti muškog stanovništva, nakon početne stagnacije, smanjivala se iz popisa u popis dok se stopa aktivnosti žena povećavala sve do posljednjeg međupopisja, kad se blago smanjila. Početna razlika od 53,5% više muškaraca nego žena u ukupnom aktivnom stanovništvu smanjila se do 2011. na samo 17,1% više muškaraca. Wertheimer-Baletić stopu porasta aktivnosti žena još u razdoblju 1961. – 1971. objašnjava provođenjem mnogih mjera ekonomske i socijalne politike, među kojima navodi dulji porodiljni dopust, veću društvenu brigu o djeci i mladeži, razvoj različitih službi za pomoć obitelji i zaposlenim ženama, a kao poseban čimbenik ističe izrazitu tendenciju podizanja razine njihova obrazovanja (Wertheimer-Baletić, 1978). Na taj način obrazovanje snižava stopu aktivnosti mladog stanovništva, zbog potrebe školovanja, ali kad se školovanje završi, viši stupanj obrazovanja postaje snažan čimbenik povećanja stope aktivnosti, osobito žena. Unatoč tomu što je aktivnost žena između 1971. i 2011. povećana za 4,5 postotna boda, ona je još uvijek relativno niska, stoga »posebnu pozornost treba posvetiti potrebi za fleksibilnošću njihova zapošljavanja, budući da žene još uvijek moraju usklađivati svoje obaveze u obitelji i na radnome mjestu, što ne znači samo brigu o kućanstvu i djeci nego i o starima, vlastitim i suprugovim roditeljima (Kerovec, 2003: 278).

Tablica 3. Brojnost aktivnog stanovništva Hrvatske po spolu u popisima stanovništva od 1971. do 2011.

Godina	Muškarci		Žene	
	Aktivno stanovništvo	% ukupnog muškog stanovništva	Aktivno stanovništvo	% ukupnog ženskog stanovništva
1971.	1 101 800	55,6	717 933	32,8
1981.	1 171 173	55,6	814 028	35,6
1991.	1 165 728	53,9	874 105	37,4
2001.	1 085 137	50,8	867 482	37,7
2011.	968 926	46,9	827 413	37,3

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2001, 2011.

Podaci o aktivnom stanovništvu po petogodišnjim dobnim skupinama 2011. također pokazuju veću stopu aktivnosti muškaraca u svim skupinama (Tablica 4). Stope aktivnosti muškaraca i žena u dobi 15 – 19 godina relativno su niske zbog srednjoškolskog školovanja većeg broja osoba u toj dobi. Broj aktivnih muškaraca u toj dobi gotovo je za dvije trećine (64,5%) veći od broja aktivnih žena, dok je u ukupnom broju stanovnika između 15 i 19 godine muškaraca bilo samo 4,7% više. Razlozi tomu su što veći broj muškaraca napušta srednjoškolsko školovanje prije njegova završetka i ne nastavlja daljnje visokoškolsko obrazovanje. Neka ranija istraživanja pokazuju da su u starijim naraštajima žene bile prosječno niže obrazovane, ali zbog promjena nastalih devedesetih godina 20. stoljeća u razvijenim zemljama počinje rasprava o obratu u rodnim razlikama u obrazovanju (Haralambos i Holborn, 2002, prema Ilišin, Mendeš i Potočnik, 2003: 65).⁷ Ta se pojava objašnjava ponajprije procesima deindustrijalizacije i tercijarizacije te nastanka ženskog pokreta i feminizma koji je potaknuo promjene u stajalištima žena prema obrazovanju i vlastitim postignućima. Tako je na primjer u školskoj godini

⁷ U svojem istraživanju o politikama prema mladima u obrazovanju i zapošljavanju, Ilišin i suradnice (Ilišin, Mendeš i Potočnik, 2003) uočavaju taj novi trend slabijega obrazovnog postignuća muškaraca, koji se pojavljuje i u Hrvatskoj. Autorice navode i neka istraživanja čiji rezultati pokazuju bolji školski uspjeh učenica od učenika na nižim razinama obrazovanja, što upućuje na veću vjerojatnost da će djevojčice nastaviti školovanje (Mitsos i Browne, 1998, prema Ilišin, Mendeš i Potočnik, 2003: 65). Također ističu kako, s druge strane, britanske sociologinje Weiner, Arnot i David (1997, prema Ilišin, Mendeš i Potočnik, 2003: 65) upozoravaju da se rasprava (osobito u medijima) o slabijim obrazovnim postignućima muškaraca može protumačiti i kao moralna panika, odnosno reakcija na feminističke analize obrazovanja.

2010./2011. na visokim učilištima u Hrvatskoj bilo upisano 57,3% više žena nego muškaraca, dok je iste školske godine srednju školu završilo samo 0,2% više žena od muškaraca (Državni zavod za statistiku, 2015.).

Nadalje, u dobi 20 – 24 godina aktivni muškarci su za 34,9% brojniji od aktivnih žena. Iako je taj odnos u korist muškaraca u toj dobnoj skupini znatno manji nego u skupini 15 – 19 godina, još uvijek više od trećine aktivnih muškaraca nego žena također je posljedica većeg sudjelovanja žena u visokoškolskom obrazovanju. Već u dobnoj skupini 25 – 29 godina žene su gotovo dosegnule 80% udjela aktivnog stanovništva te su aktivni muškarci brojniji od njih samo za 13% (u ukupnom stanovništvu 2011. muškarci su u toj dobnoj skupini bili brojniji 4,1%). Naime, u toj dobi veći dio stanovništva završio je svoje tercijarno obrazovanje te iz kategorije uzdržavanog stanovništva ulazi u skupinu aktivnog stanovništva, bilo da su zaposleni ili nezaposleni.

Dobna skupina 30 – 34 imala je najveću stopu opće aktivnosti s 87,5%, a svoj su maksimum aktivnosti ovdje dosegnuli i muškarci (91,2%) i žene (83,7%). Odnos između apsolutnog broja aktivnih muškaraca i žena isti je kao u prethodnoj skupini (13% više muškaraca). U dobnoj skupini 35 – 39 godina stopa aktivnosti žena tek se neznatno smanjila (82,2%), dok je kod muškaraca to smanjenje bilo osjetnije (86,7%). Glavni razlog tomu je znatno veći broj muškaraca među umirovljenicima. Njihov broj bio je 493,3% veći od broja žena u toj skupini. Upravo zbog znatno brojnijih muškaraca u mirovini (381,7% više nego žena) u sljedećoj skupini (40 – 44) stopa aktivnosti žena najviše se približila stopi aktivnosti muškaraca: razlika je bila samo 0,6 postotna boda. To je ujedno petogodišnja skupina u kojoj se ukupan broj muškaraca i žena gotovo izjednačio (0,1% više muškaraca nego žena) te u svim idućim dobnim skupinama po broju prevladavaju žene zbog većih specifičnih stopa mortaliteta muškaraca.

U idućim dobnim skupinama stope aktivnosti počinju naglo padati, i to brže kod žena nego kod muškaraca, pa muškarci zadržavaju znatno više stope aktivnosti. Drastično smanjenje stope aktivnosti žena zabilježeno je pogotovo u dobnoj skupini 55 – 59, u kojoj je bilo gotovo dvostruko manje žena (48,5%) nego u dobi od 50 do 54 godina. Kod muškaraca je razlika u broju aktivnih između tih dviju dobnih skupina bila znatno manja te je pad iznosio 16,3%. Tu je riječ o naglom porastu broja žena u mirovini, čiji je broj čak 221% veći u odnosu na broj umirovljenica u najbližoj mlađoj dobnoj skupini, dok je kod muškaraca taj broj veći tek za 30,7% nego u skupini 50 – 54 godina. Također, i dobna skupina 60 – 64 godina pokazuje znatnije smanjenje broja aktivnih žena (za 64,4%) u odnosu na ionako

decimiranu prethodnu petogodišnju dobnu skupinu, ali i veće smanjenje no što je to bilo kod muškaraca (za 57,9%). Muškarci i u trima najstarijim prikazanim dobnim skupinama imaju u apsolutnom broju otprilike dvostruko više aktivnih pripadnika od žena (8 233 prema 4 160), iako su znatno malobrojniji od žena u ukupnom broju pripadnika tih skupina. Tako je u dobnoj skupini 65 – 69 bilo 26,7% više žena, u skupini 70 – 74 taj je odnos veći za 38,9% , a u skupini 75 i više godina čak 91,9%.

Tablica 4. Brojnost aktivnog stanovništva Hrvatske, ukupnog i po spolu, po petogodišnjim dobnim skupinama u popisu stanovništva od 2011.

<i>Dobna skupina</i>	<i>Ukupno</i>		<i>Muškarci</i>		<i>Žene</i>	
	<i>Aktivno stanovništvo</i>	<i>% ukupnog stanovništva</i>	<i>Aktivno stanovništvo</i>	<i>% ukupnog stanovništva</i>	<i>Aktivno stanovništvo</i>	<i>% ukupnog stanovništva</i>
15–19	26 470	10,8	16 464	13,2	10 006	8,4
20–24	142 434	54,4	81 797	61,3	60 637	47,3
25–29	239 474	82,8	127 031	86,2	112 443	79,4
30–34	257 897	87,5	136 827	91,2	121 070	83,7
35–39	240 520	84,5	124 763	86,7	115 757	82,2
40–44	227 529	79,3	114 237	79,6	113 292	79,0
45–49	231 053	75,1	115 816	76,0	115 237	74,3
50–54	214 134	66,8	111 218	70,4	102 916	63,3
55–59	146 138	46,9	93 134	60,6	53 004	33,5
60–64	58 107	21,3	39 216	30,7	18 891	13,1
65–69	6 812	3,4	4 503	5,0	2 309	2,0
70–74	3 394	1,6	2 278	2,6	1 116	0,9
≥ 75	2 187	0,6	1 452	1,2	735	0,3

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2001, 2011.

4.2.2. Zaposleno stanovništvo po dobnim skupinama i spolu

Važno je sagledati i zaposleno stanovništvo po dobnim skupinama i spolu prema popisu iz 2011., jer je na temelju toga vidljivo koliko je osoba (u referentnom tjednu) obavljalo bilo kakav posao za plaću u novcu ili naturi. Također se iz njihovog broja može doznati koliko je u pojedinim skupinama bilo nezaposlenih stanovnika, koji čine razliku do ukupnog broja aktivnih stanovnika. Na taj je način, na primjer, uočljivo da je 2011. u najmlađoj dobnoj skupini (15 – 19) bilo manje zaposlenih od nezaposlenih stanovnika jer su među 26 470 aktivnih stanovnika (Tablica 4) zaposleni sudjelovali s

10 434 stanovnika (Tablica 5). Već u sljedećoj dobnoj skupini prevladavaju zaposleni sa 65,9% te se veći broj zaposlenih pojavljuje i u svim ostalim dobnim skupinama. U dobnoj skupini 25 – 29 godina razlika u korist zaposlenih je već 80,4% prema 19,6% nezaposlenih te se u sljedećim dobnim skupinama taj nerazmjer sve više povećava. Tako je u dvjema posljednjim dobnim skupinama udio zaposlenih među aktivnima iznosio 98,7% (70 – 74 godina), odnosno 98,4% (75 i više godina). To je i razumljivo, jer se u tim godinama života među osobama koje nisu zaposlene uglavnom radi o osobama u mirovini ili uzdržanim osobama te se stoga vrlo mali broj osoba izjašnjava nezaposlenom osobom, tj. osobom koja traži prvo ili ponovno zaposlenje, čime bi ušla u skupinu aktivnog stanovništva.

Raščlanjujući zaposleno stanovništvo po spolu, proizlazi da u svim dobnim skupinama prevladavaju muškarci, što je izravno utjecalo i na njihovu prevlast u svim dobnim skupinama aktivnog stanovništva (Tablica 4). Najmanja razlika u korist muškaraca zabilježena je u dobnoj skupini 45 – 49 (2,6%), a najveća u najstarijim dobnim skupinama; 95,6% (dobna skupina 65 – 69), 105,4% (70 – 74) i 100,4% (75 i više; Tablica 5).

Tablica 5. Zaposleno stanovništvo Hrvatske, ukupno i po spolu, po petogodišnjim dobnim skupinama u popisu stanovništva iz 2011.

<i>Dobna skupina</i>	<i>Ukupno</i>		<i>Muškarci</i>		<i>Žene</i>	
	<i>Zaposleno stanovništvo</i>	<i>% ukupnog stanovništva</i>	<i>Zaposleno stanovništvo</i>	<i>% ukupnog muškog stanovništva</i>	<i>Zaposleno stanovništvo</i>	<i>% ukupnog ženskog stanovništva</i>
15–19	10 434	4,2	6 302	5,0	4 132	3,5
20–24	93 862	35,9	53 352	40,0	40 510	31,6
25–29	192 578	66,6	101 682	69,0	90 896	64,2
30–34	220 816	74,9	117 072	78,0	103 744	71,7
35–39	210 307	73,9	110 314	76,6	99 993	71,0
40–44	198 534	69,2	101 194	70,5	97 340	67,9
45–49	201 904	65,6	102 241	67,1	99 663	64,3
50–54	185 440	57,9	97 477	61,7	87 963	54,1
55–59	125 423	40,2	79 736	51,9	45 687	28,9
60–64	52 376	19,2	34 077	26,5	18 299	12,6
65–69	6 692	3,3	4 428	5,0	2 264	2,0
70–74	3 350	1,6	2 253	2,5	1 097	0,9
≥ 75	2 151	0,6	1 435	1,2	716	0,3

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2001, 2011.

Iako su od prvoga analiziranog razdoblja postignute brojne pozitivne promjene u položaju žena na tržištu rada, mnogi pokazatelji govore da je, primjerice, stopa ekonomske aktivnosti i zaposlenost žena znatno niža nego kod muškaraca. Tako Kerovec (2003) navodi da jednakost spolova u zapošljavanju nije pitanje samo društvene pravednosti, nego predstavlja i ekonomsku nužnost. Autorica ističe kako postoje snažni ekonomski razlozi za veću prisutnost žena u radnoj snazi, a to je starenje radno sposobnog stanovništva. »Budući da se (zbog starenja stanovništva) neće moći računati na mlade generacije kao prije, od žena se očekuje aktivnija uloga na svim razinama i u svim sektorima tržišta rada. Stoga je potrebna aktivnija politika koja bi omogućila većem broju žena da sudjeluju na tržištu rada« (Kerovec, 2003: 277 – 278). Ta politika mora ženama omogućiti ravnotežu između svijeta rada i obveza u obitelji te lakši povratak na posao nakon izbjivanja s tržišta rada. Stoga, autorica upozorava da će u Hrvatskoj zbog demografskih promjena biti nužno razmišljati o iskorištavanju i toga raspoloživog resursa. Demografi koji su u novije vrijeme analizirali udio žena na tržištu uočili su kako se niža stopa ekonomske aktivnosti žena može tumačiti upravo težim usklađivanjem obiteljskog i profesionalnog života. Naime, vrlo mali broj majki u Hrvatskoj može dobiti skraćeno radno vrijeme pa su prisiljene birati između posla s punim radnim vremenom ili ostati kod kuće kao kućanice. Isto tako, žene imaju veći rizik od nezaposlenosti, teže im je zadržati posao i teže im se vratiti na tržište rada nakon izbjivanja (npr. rodiljni dopust). Stoga njihova obiteljska situacija ima ključnu ulogu u određivanju njihove ekonomske aktivnosti (Akrap i Čipin, 2011).⁸

4.2.3. Osobe s osobnim prihodima i uzdržavano stanovništvo

Prethodno je spomenuto da su među osobe s osobnim prihodom ubrojani umirovljenici, osobe koje primaju socijalnu pomoć ili stipendiju te ostale ekonomski neovisne osobe koje ne rade niti traže posao, poput rentijera. Nasuprot njima, uzdržavane osobe čine osobe koje nemaju vlastitih prihoda, djeca mlađa od 14 godina, kućanice, osobe koje se pripremaju za obavljanje određenog zanimanja u budućnosti, koje se školuju na teret ro-

⁸ Zbog ograničenja duljine članka, nije moguće ulaziti u temeljiti pregled radova o toj temi, a osim navedenog rada među najrecentnijim demografskim radovima valja istaknuti još neke, objavljene 2011. u tematskom broju časopisa *Društvena istraživanja* pod naslovom *Fertilitet i zaposlenost žena* (npr. Akrap, 2011; Čipin, 2011; Gelo, Smolić i Strmota, 2011).

ditelja, rođaka i slično te osobe nesposobne za rad i bolesni. Na brojnost i kretanje tih dviju skupina stanovništva umnogome utječe dobna struktura pa stoga vrijedi opća zakonitost – što je veći udio mladog stanovništva, to je niži udio osoba s osobnim prihodom (i aktivnog stanovništva), ali je zato visok udjel uzdržavanog stanovništva. Stoga je u Tablici 6 prikazana promjena broja stanovnika od 1971. do 2001. prema trima širim dobnim skupinama: 0 – 14 godina, 15 – 64 godina te 65 godina i više. Najmlađa dobna skupina nakon blagog apsolutnog i relativnog brojčanog porasta u prvom razdoblju (1971.– 1981.) u idućim razdobljima bilježi kontinuirano smanjenje te je 2011. broj mladih bio 27,7% manji nego 1971. Udio osoba starih 65 godina i više u spomenutom je razdoblju povećan 77,6%, čime je njihov udio u ukupnom stanovništvu povećan s 9,6% na 17,7%.

Tablica 6. Stanovništvo Hrvatske prema širim dobnim skupinama u popisima stanovništva od 1971. do 2011.

<i>Godina</i>	<i>0–14 godina</i>		<i>15–64 godina</i>		<i>65 i više godina</i>	
	<i>Brojnost</i>	<i>%</i>	<i>Brojnost</i>	<i>%</i>	<i>Brojnost</i>	<i>%</i>
1971.	902 789	20,4	3 072 097	69,4	427 058	9,6
1981.	963 700	20,9	3 087 155	67,1	524 264	11,4
1991.	926 179	19,4	3 230 039	67,5	556 040	11,6
2001.	754 634	17,0	2 969 981	66,9	693 540	15,6
2011.	652 428	15,2	2 873 828	67,1	758 633	17,7

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2001, 2011.

Ta je promjena strukture dobnog sastava izravno utjecala na promjene udjela osoba s osobnim prihodom i uzdržavanog stanovništva (Tablica 7). Time se između 1971. i 2011. udio osoba s osobnim prihodom, među kojima prevladavaju umirovljenici, povećao za čak 927 866 osoba (254%). Naravno da je taj porast uglavnom uvjetovan porastom broja starijeg stanovništva koje je steklo uvjete za mirovinu, ali i brojnijim odlaskom u prijevremenu, invalidsku ili braniteljsku mirovinu tijekom devedesetih godina 20. stoljeća no što je to bilo ranijih desetljeća. Analizirajući međupopisna razdoblja, upravo je između 1991. i 2001. najviše povećan broj osoba s osobnim prihodima (53,3%) kao što je zbog gospodarske krize krajem osamdesetih godina 20. stoljeća također došlo do povećanja ranijih umirovljenja, te je porast ove skupine stanovništva u razdoblju 1981. – 1991. iznosio također

visokih 47,8%. U odnosu na ta dva razdoblja, između 2001. i 2011. porast broja osoba s osobnim prihodom iznosio je samo 12,7%. Bejaković (2011) navodi kako se u Hrvatskoj razmjerno rano izlazi iz svijeta rada (2004. s prosječnih 60,9 godina, a 2008. s 59,9). U istom su razdoblju, tj. 2004., u 27 zemalja članica Europske unije ljudi su s tržišta rada izlazili s prosječnih 60,6 godina, a 2008. se ta dob, za razliku od Hrvatske, povećala na 61,4 godinu. Bejaković navodi kako je posve jasno da takvo razmjerno dugo primanje mirovina u Hrvatskoj za državu predstavlja neodrživ financijski teret (Bejaković, 2011).

Tablica 7. Brojnost osoba s osobnim prihodima i uzdržavanog stanovništva u Hrvatskoj u popisima stanovništva od 1971. do 2011.

Godina	<i>Osobe s osobnim prihodom</i>		<i>Uzdržavano stanovništvo</i>	
	<i>Brojnost</i>	<i>% ukupnog stanovništva</i>	<i>Brojnost</i>	<i>% ukupnog stanovništva</i>
1971.	365 088	8,8	1 985 066	47,6
1981.	506 496	11,5	1 899 442	43,3
1991.	748 524	16,6	1 710 692	38,0
2001.	1 147 554	25,9	1 337 287	30,1
2011.	1 292 954	30,2	1 195 596	27,9

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2001, 2011.

Uzdržavane osobe na početku promatranog razdoblja (1971.) bile su 443,7% brojnije od osoba s osobnim prihodom. Razlozi su tom nerazmjeru tadašnja relativno niska razina obuhvata stanovništva mirovinskim osiguranjem, znatno veći broj mlađeg nego starog stanovništva te mala zastupljenost žena na tržištu rada, zbog čega su mnoge od njih tada imale ulogu kućanice i preuzimale u potpunosti obavljanje kućanskih poslova (Topolčić, 2008). Zbog snižavanja nataliteta, ubrzanog procesa starenja, većeg zapošljavanja žena, masovnijeg uključenja osoba u mirovinsko osiguranje (pogotovo u poljoprivredi) i drugih faktora, taj se udio tijekom idućih desetljeća sve više izjednačavao, ali je 2001. još uvijek bilo 16,5% više uzdržavanog stanovništva. Tek je posljednjim popisom iz 2011. zabilježeno više osoba s osobnim prihodom, i to za 8,1%. Nastave li se spomenuti trendovi, može se pretpostaviti da će se u budućnosti sve više povećavati udio osoba s osobnim prihodom.

Razmatrajući broj osoba s osobnim prihodom po spolu (Tablica 8), uočljivo je da su prve dvije popisne godine muškarci s osobnim priho-

dom činili veći udio u ukupnom broju muškaraca u usporedbi sa ženama, što je i razumljivo zbog tada većeg broja muškaraca obuhvaćenih mirovinskim osiguranjem. Od 1991., žene s osobnim prihodom u ukupnom broju žena međutim bilježe veći udio nego muškarci te su 2011. dosegle gotovo trećinu ukupnog broja žena (kod muškaraca je taj udio iznosio 28,8%). Osim toga, žene su u ukupnom broju osoba s osobnim prihodom bile za 17,3% brojnije, dok su 1971. muškarci bili brojniji za 13,6%.

Tablica 8. Brojnost osoba s osobnim prihodima po spolu u popisima stanovništva od 1971. do 2011.

<i>Godina</i>	<i>Muškarci</i>		<i>Žene</i>	
	<i>Osobe s osobnim prihodom</i>	<i>% ukupnoga muškog stanovništva</i>	<i>Osobe s osobnim prihodom</i>	<i>% ukupnoga ženskog stanovništva</i>
1971.	194 145	9,8	170 943	7,8
1981.	243 344	11,6	263 152	11,5
1991.	344 882	16,0	403 642	17,3
2001.	499 251	23,4	648 303	28,2
2011.	595 022	28,8	697 932	31,5

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2001, 2011.

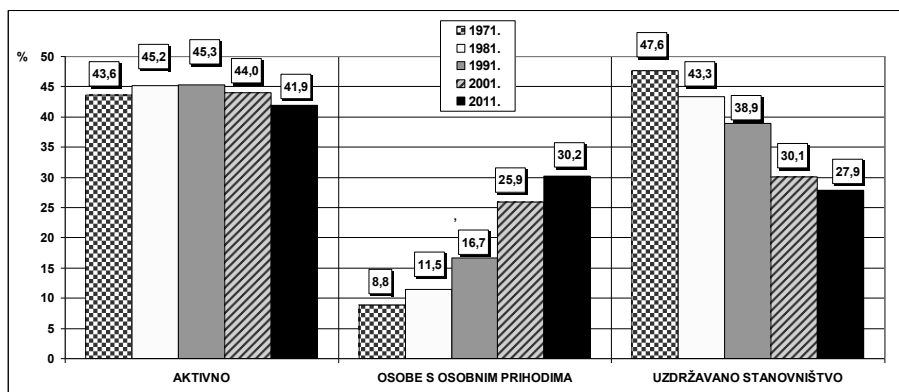
Brojnost i kretanje uzdržavanih osoba po spolu (Tablica 9) nešto su drukčijih obilježja nego kod osoba s osobnim prihodom, što je i razumljivo zbog sve manjeg broja djece, ali i kućanica. Na početku promatranog razdoblja žene su bile brojnije za 88,8% dok je 2011. njihov broj bio 38% veći od muškaraca. U istom razdoblju udio uzdržavanih u ukupnom broju muškaraca smanjio se za 10,3 postotna boda, dok je kod žena to smanjenje iznosilo 28,2 postotna boda. Izraženije smanjenje broja žena među uzdržavanim stanovništvom potaknuto je njihovim većim sudjelovanjem u radnoj snazi zbog porasta obrazovne razine i manjeg broja djece, kao i nužnosti stjecanja dohotka, tj. materijalnog stanja obitelji (Obadić i Smolić, 2007). Jedan od bitnih razloga za povećanje aktivnosti žena je i struktura privrede prema sektorima djelatnosti u Hrvatskoj, tj. visoki udio tercijarnog sektora, u kojem od 2001. prevladavaju žene (npr. Valdevit, 2003; Peračković, 2011).

Tablica 9. Brojnost uzdržanih osoba po spolu u popisima stanovništva od 1971. do 2011.

Godina	Muškarci		Žene	
	Uzdržavane osobe	% ukupnog stanovništva	Uzdržavane osobe	% ukupnog stanovništva
1971.	687 322	34,6	1 297 744	59,4
1981.	692 375	32,9	1 207 067	52,8
1991.	661 545	30,1	1 059 147	46,3
2001.	551 512	25,8	785 775	34,1
2011.	502 387	24,3	693 209	31,2

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2001, 2011.

Na kraju je, radi veće preglednosti, u Grafikonu 1 sumarno prikazana promjena u strukturi radne aktivnosti ukupnog stanovništva Hrvatske od 1971. do 2011.

Grafikon 1. Promjene u strukturi radno aktivnog stanovništva, osoba s osobnim prihodima i uzdržavanog stanovništva Hrvatske od 1971. do 2011.

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2001, 2011.

5. Zaključak

Analiza strukture ukupnog stanovništva prema ekonomskoj aktivnosti uvažava se kao pouzdan indikator strukturno-demografskih veza gospodarskog razvoja i razvoja stanovništva. Naime, ta analiza pokazuje međusobni odnos onoga dijela populacije koje obavlja neko zanimanje radi stjecanja

sredstava za život (radno aktivno stanovništvo) i neaktivnog stanovništva u širem smislu (osobe s osobnim prihodima i uzdržavano stanovništvo u užem smislu). Od demografskih činitelja za ekonomsku aktivnost stanovništva, kao što se može vidjeti u prikazanim podacima, najveće značenje ima dobna struktura kao značajan čimbenik brojnosti radne snage, odnosno stope aktivnosti stanovništva. Naime, relativno visok udio stanovništva u radnoj dobi povoljan je sa stajališta formiranja aktivnog stanovništva. Doprinos ove analize, osim što se fokusirala na zapostavljenu temu koja postaje sve aktualniji društveni problem, upravo je u tome što je pokazala kako se ekonomska aktivnost stanovništva Hrvatske nakon početnog blagog porasta (1971. – 1991.) sve izraženije smanjivala te je 2011. iznosila samo 41,9%. To je ponajprije posljedica demografske tranzicije, što će i idućih desetljeća imati važnu ulogu u formiranju radno aktivnog stanovništva Hrvatske, osobito uz moguću porast vanjske migracije.

Pad udjela aktivnog stanovništva tumači se brojnim socioekonomskim čimbenicima poput uznapredovanog procesa deagrarizacije u kojem je došlo do većeg transfera stanovništva iz poljoprivrede (s višim stopama aktivnosti) u nepoljoprivredne djelatnosti (s nižim stopama aktivnosti), emigracije stanovništva ponajprije u radnosposobnoj dobi, intenzivnog procesa starenja te većeg obuhvata stanovništva mirovinskim osiguranjem, čime se povećava udio stanovništva s osobnim prihodima, zatim školovanja većeg udjela mladeži kao i duljeg trajanja školovanja, čime je smanjen priljev stanovnika u radnoaktivni kontingent, i tome slično.

Najveće ograničenje ovog rada, osim što predstavlja tek prvi, deskriptivni, korak u analizi ovih podataka, jest u tome što je došlo do promjene popisne metodologije 2001. godine. U odnosu na ranije popise promijenila se definicija stalnih stanovnika, a što je 2011. još dodatno izmijenjeno. Međutim, u radu su i za popise 1971. – 1991. korišteni podaci za ukupno stanovništvo »u zemlji«, koji su bliži broju stanovnika dobivenih popisnim metodologijama iz 2001. i 2011. Isto tako, popisom 2011. više nisu iskazane osobe s osobnim prihodom i uzdržavano stanovništvo, nego su obje kategorije prikazane kao ekonomski neaktivno stanovništvo s potkategorijama umirovljenici, osobe koje se bave obavezama u kućanstvu, učenici ili studenti te ostale neaktivne osobe. Kako bi te podatke iz 2011. što više uskladili s ranijim kategorijama, sve smo umirovljenike svrstali među osobe s osobnim prihodima, a sve osobe koje se bave obavezama u kućanstvu među uzdržavane osobe. Nešto veći problem pojavljuje se kod učenika i

studentata, jer bi osobe iz te kategorije koje primaju stipendiju morale ući među osobe s osobnim prihodom. No, budući da Državni zavod za statistiku u objavljenim rezultatima popisa 2011. posebno ne iskazuje te osobe, svi su svrstani među uzdržavane osobe jer su još uvijek u sustavu obrazovanja, pa se može pretpostaviti da taj broj ne utječe znatno na ukupnu strukturu. Slično je i s potkategorijom »ostale neaktivne osobe«, za koje se u metodološkim objašnjenjima Državnog zavoda za statistiku navodi da su to osobe koje se ne mogu svrstati ni u jednu od navedenih kategorija. Kao primjer se navodi osoba starija od 15 godina koja ne radi, ne traži posao i ne želi raditi, tj. ekonomski je neaktivna, ne prima mirovinu, ne školuje se i ne obavlja kućanske poslove. Zbog istog su razloga sve osobe iz te potkategorije također svrstane među uzdržavane osobe, što je jedini mogući način usporedbe popisnih podataka iz 2011. s onim ranijima, unatoč nepotpunoj podudarnosti.

Među važnijim ograničenjima rada treba navesti i činjenicu da na temelju prikazanih rudimentarnih podataka ne možemo zaključivati o utjecaju strukture sadašnjih dobnih kohorti na daljnje kretanje stopa aktivnosti, osobito mlađih kohorti, ponajviše zbog nedostatka podataka o migracijskoj bilanci i njezinoj projekciji. Naime, nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju intenziviralo se iseljavanje uglavnom mlađeg radno aktivnog stanovništva, što je dodatno utjecalo na promjene struktura kohorti, odnosno smanjenu stopu aktivnosti (zbog nepostojanja registra stanovništva nije moguće utvrditi egzaktn broj stalnog stanovništva). Za to su potrebne detaljnije analize prema dobnim kohortama na aktualnim podacima (kojih nažalost nema). Osim toga, podaci na toj razini analize ne omogućuju uvid u utjecaj produljenja životnog vijeka na stope ekonomske aktivnosti, nego samo upućuju na elementarnu činjenicu da je produljenje životnog vijeka važan čimbenik starenja stanovništva, a time i porasta udjela osoba s osobnim prihodom (mahom umirovljenika). Ograničenje je i u tome što se ne analiziraju promjene u strukturi nezaposlenosti, no to je zasebna i široka tema koja zahtijeva drukčiju teorijsku konceptualizaciju i metodološki pristup.

Uzimajući u obzir navedena ograničenja, na kraju se može pretpostaviti da se u Hrvatskoj, ako se nastavi pad nataliteta, a time i ulaska u radno-aktivnu dob sve manjeg broja stanovnika (uz istodobno nepostojanje bilo kakve migracijske strategije ili politike prihvata novih imigranata), zbog smanjivanja udjela radne snage u stanovništvu mogu očekivati još veće poteškoće u punjenju državnog proračuna i financiranju troškova sve većeg

broja umirovljenika. Nadolazeći problemi, ne samo što se tiče izdvajanja za mirovinske, nego i za zdravstvene te socijalne fondove, morali bi stoga postati jedan od prioriteta u djelovanju nositelja javnih politika na svim razinama društvene i političke odgovornosti. Porast udjela osoba s osobnim prihodima posljedica je starenja stanovništva i povećanog broja umirovljenika, što se događalo istodobno s padom uzdržavanog stanovništva odnosno manjeg udjela mladih uslijed smanjenog nataliteta. Ti pokazatelji upućuju na to da struktura stanovništva Hrvatske prema radnoj aktivnosti predstavlja izrazito nepovoljan čimbenik te predstavlja moguću strukturnu prepreku dugoročnom razvoju hrvatskog društva. Te bi spoznaje svakako valjalo uzeti u obzir u budućim politikama tržišta rada u Hrvatskoj, koje bi osim demografskih analiza stanovništva Hrvatske po uzoru na zapadnoeuropske zemlje morale promišljati i o mjerama imigracijske politike odnosno kvotama tzv. uvozne radne snage. Stoga držimo da je predstavljeno tek bazičan, ali nužan, uvid koji treba uzeti u obzir kao prvi korak za buduća istraživanja i dodatne analize o učincima kohorti, tranzicije i životnog vijeka na stope ekonomske aktivnosti, o promjenama u strukturama zaposlenih i nezaposlenih, strukturama zanimanja i obrazovanja, promjenama na tržištu rada kao i rastućem fenomenu starenja, posljedicama rasta broja umirovljenika i promjenama u strukturama ekonomski neaktivnog stanovništva.

LITERATURA

- Akrap, Anđelko (2011). »Sektor zaposlenosti žena i fertilitet u Hrvatskoj«, *Društvena istraživanja*, 20 (1): 3–23. doi: 10.5559/di.20.1.01
- Akrap, Anđelko i Čipin, Ivan (2011). »Usklađivanje poslovnoga i obiteljskoga života u Hrvatskoj: utjecaj na fertilitet«, *Društvena istraživanja*, 20 (1): 47–68. doi: 10.5559/di.20.1.03
- Bejaković, Predrag (2011). »Mirovinski sustav u RH – problemi i perspektive«, u: *Analiza mirovinskog sustava. Zbornik radova s okruglih stolova održanih tijekom 2011. godine*. Zagreb: Institut za javne financije, <http://www.ijf.hr/upload/files/file/AMS/zbornik.pdf>.
- Čačić-Kumpes, Jadranka i Kumpes, Josip (ur.) (2008). *Rječnik sociologije (Nicholas Abercrombie, Stephen Hill, Bryan S. Turner)*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Čengić, Drago i Rogić, Ivan (ur.) (1999). *Privatizacija i javnost*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Čipin, Ivan (2011). »Obrazovanje i fertilitet zaposlenih žena u Hrvatskoj«, *Društvena istraživanja*, 20 (1): 25–46. doi: 10.5559/di.20.1.02
- Državni zavod za statistiku (2001). *Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2001*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.

- Državni zavod za statistiku (2011). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (2015). *Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2015*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Durkheim, Émile (1960 [1893]). *De la division du travail social*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Ehrenberg, Ronald G. i Smith, Robert S. (2012 [2009]). *Modern Labor Economics: Theory and Public Policy*. Boston: Prentice Hall.
- Franičević, Vojmir i Puljiz, Vlado (ur.) (2009). *Rad u Hrvatskoj: pred izazovima budućnosti*. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo »Miko Tripalo« i Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Gelo, Jakov, Smolić, Šime i Strmota, Marin (2011). »Sociodemografske odrednice zaposlenosti žena u Hrvatskoj«, *Društvena istraživanja*, 20 (1): 69–88. doi: 10.5559/di.20.1.04
- Ilišin, Vlasta, Mendeš, Ivona i Potočnik, Dunja (2003). »Politike prema mladima u obrazovanju i zapošljavanju«, *Politička misao*, 40 (3): 58–89.
- International Labour Organization (1982). *ILO Convention 158: Termination of Employment Convention*. Geneva: International Labour Organization.
- Kerovec, Nada (2003). »(Ne)jednakost žena na tržištu rada«, *Revija za socijalnu politiku*, 10 (3–4): 263–282. doi: 10.3935/rsp.v10i3.105
- Macdonald, Cameron Lynne i Sirianni, Carmen (1996). *Working in the Service Society*. Philadelphia: Temple University Press.
- Matković, Teo (2003). »Restrukturiranje rada? Transformacija strukture zaposlenosti«, *Revija za socijalnu politiku*, 10 (2): 161–184. doi: 10.3935/rsp.v10i2.125
- Nejašmić, Ivo (2005). *Demogeografija – stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*. Zagreb: Školska knjiga.
- Nejašmić, Ivo (2014). »Iseljavanje iz Hrvatske od 1900. do 2001.: demografske posljedice stoljetnog procesa«, *Migracijske i etničke teme*, 30 (3): 405–435. doi: 10.11567/met.30.3.6
- Obadić, Alka i Smolić, Šime (2007). »Analiza radnog kontingenta i ekonomska aktivnost stanovništva Hrvatske«, u: Petar Grahovac (ur.). *Poljoprivreda i privredni razvoj: zbornik radova povodom 80. godišnjice rođenja Akademika Vladimir Stipetića*. Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 233–252.
- Peračković, Krešimir (2010). *(Za)što raditi u postindustrijskom društvu? Promjene u društvenoj podjeli rada na početku 21. stoljeća*. Zagreb: Alinea i Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Peračković, Krešimir (2011). »Hrvatska u postindustrijsko doba – promjene u strukturi radno aktivnoga stanovništva po sektorima djelatnosti i spolu«, *Društvena istraživanja*, 20 (1): 89–110. doi: 10.5559/di.20.1.05
- Peračković, Krešimir i Pokos, Nenad (2015). »U starom društvu – neki socio-demografski aspekti starenja u Hrvatskoj«, *Društvena istraživanja*, 24 (1): 89–110. doi: 10.5559/di.24.1.05
- Podgorelec, Sonja (2008). *Ostarjeti na otoku: kvaliteta života starijega stanovništva hrvatskih otoka*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti.

- Pokos, Nenad (2003). »Metodološke promjene u popisima stanovništva«, *Hrvatska revija*, 3 (1): 29–35.
- Rifkin, Jeremy (2004 [1996]). *The End of Work: The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era*. New York: Penguin Group.
- Rogić, Ivan (2000). *Tehnika i samostalnost: okvir za sliku treće hrvatske modernizacije*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Smith, Adam (1952 [1776]). *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda*. Zagreb: Kultura.
- Topolčić, Davor (2008). »Udio žena u tržištu rada, obrasci radne karijere i uloga države«, *Društvena istraživanja*, 17 (6): 1023–1046.
- Valdevit, Mirna (2003). »Ekonomska aktivnost ženskog stanovništva Hrvatske«, *Ekonomski pregled*, 54 (9–10): 760–786.
- Vlada Republike Hrvatske (1999). *Ratna šteta RH – završno izvješće*. Zagreb: Državna komisija za popis i procjenu ratne štete Vlade Republike Hrvatske.
- Weber, Max (1978 [1922]). *Economy and Society*. Berkeley: University of California Press
- Wertheimer-Baletić, Alica (1978). *Ekonomska aktivnost stanovništva: demografski aspekti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Wertheimer-Baletić, Alica (1991). *Promjene u ekonomsko-socijalnoj strukturi stanovništva Hrvatske u poslijeratnom razdoblju*. Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Institut za ekonomska istraživanja.
- Wertheimer-Baletić, Alica (1999). *Stanovništvo i razvoj*. Zagreb: MATE.
- Wrigely, Edward Anthony (ur.) (1966). *An Introduction to English Historical Demography from the Sixteenth to the Nineteenth Century*. London: Weidenfeld & Nicholson.
- Živić, Dražen (1996). »Promjene u strukturi aktivnog stanovništva Istočne Hrvatske 1971 – 1991.«, *Hrvatski geografski glasnik*, 58 (1): 97–112.
- Županov, Josip (1995). *Poslije potopa*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Županov, Josip (2002). *Od komunističkog pakla do divljeg kapitalizma*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Changes in the Structure of the Economically Active Croatian Population from 1971 to 2011

Nenad POKOS, Krešimir PERAČKOVIĆ

Ivo Pilar Institute of Social Sciences, Zagreb, Croatia

Nenad.Pokos@pilar.hr, kreso@pilar.hr

This paper provides analyses of the changes in the structure of the economically active Croatian population (labour force) and the inactive population (dependent people and people with personal income) from 1971 to 2011, as well as of the factors affecting them and their consequences. Due to a lack of recent literature

on this topic, this work contributes to general insights into changes in the structure of the labour force. Data sources were Croatian population censuses. The method of demographic statistics with a comparative analysis of the monitored characteristics from the successive censuses was applied to the total population and by gender. Analyses indicated that in the 1971–2011 period the share of the labour force remained virtually unchanged. In 1971, 43.6% of the population was economically active, while in 2011, the share was 41.9%. The inactive population, which is not in the labour force contingent, continuously comprised the majority of the Croatian population. Its share was 56.4% in 1971 and 58.1% in 2011. Significant and alarming changes have taken place in the categories of people with personal incomes (a share of 8.8% in 1971 compared to 30.2% in 2011) and dependent population (which decreased from 47.6% in 1971 to 27.9% in 2011). The increase in the share of people with personal income was a consequence of population aging and a larger number of retired persons. Simultaneously, dependent population and the share of young people decreased due to a reduced natality. Those indicators show that the structure of the Croatian population according to economic activity is an exceptionally negative and regressive social factor. It constitutes, to conclude, a possible structural obstacle to the long-term development of Croatian society.

Key words: labour force, economically active population, social development, economic demography, sociology of work